

NEVOJNO UGROŽAVANJE SIGURNOSTI I SUVREMENI RAT

Dario Matika *

UDK: 355.02:355.01
327.88:355.01
343.3:355.01

Stručni članak

Primljeno: 4.IX.2009.

Prihvaćeno: 13.X.2009.

Sažetak

Nevojno ugrožavanje sigurnosti, koje se u uvjetima krize pojavljuje s još većim intenzitetom, postalo je ugrožavajući čimbenik za samu srž međunarodne sigurnosti. Jesu li ugrožavanja poput prirodnih katastrofa, globalnog zagrijavanja, terorizma, organiziranog kriminala, korupcije, proliferacije oružja, trgovine ljudima, prodaje narkotika, narušavanja elektroničkog bankovnog poslovanja i transfera novca, krivotvorenja, prijevare i druge protuzakonite radnje postale odlučujući čimbenik u pogledu globalne (ne)sigurnosti? Suvremene nekonvencionalne i netradicionalne prijetnje značajno utječu na način vođenja suvremenog rata koji danas poprima sve više asimetrični oblik odnosno stanje (*Asymmetric Warfare*) u kojem nije moguće pronaći proporcionalan odgovor (jer kako definirati i provesti odmazdu ili odvratanje u slučaju terorizma, trgovine ljudima i sl.). Takvo novo stanje zahtijeva iznalaženje novih doktrina, ali takvih doktrina koje ne stvaraju samo eksperti ili obrambeni i sigurnosni stručnjaci u zatvorenim krugovima svojih kabineta ili administrativnih ureda, već u suradnji s javnošću kao sastavnicom javnih politika. I ne treba zaboraviti, klasične konvencionalne prijetnje nisu nestale i nalazimo se u stoljeću u kojem se međusobno nadopunjuju konvencionalni i nekonvencionalni sukobi, i zato je potrebno ojačati sigurnosne mehanizme i instrumente međunarodne zajednice. U ovom radu analizira se rat kao globalna pojava i mehanizmi za njegovo sprječavanje, kao i uloga nacionalnih država u pogledu sigurnosnih mehanizama i instrumenata međunarodne zajednice. Prezentiraju se neke odrednice novog pristupa koji se po mišljenju autora mora temeljiti na poznavanju međunarodne okoline i na javnim politikama. Na kraju članka prezentiraju se stavovi hrvatske javnosti o najistaknutijim prijetnjama nacionalnoj sigurnosti, integracijama i sudjelovanju Oružanih snaga Republike Hrvatske (OSRH) u međunarodnim vojnim misijama i operacijama.

Ključne riječi: Nevojno ugrožavanje sigurnosti, nekonvencionalne prijetnje, suvremeni rat, sigurnosni mehanizmi i instrumenti, međunarodna okolina, javne politike

* Prof.dr.sc. Dario Matika (dario.matika@morh.hr), ravnatelj je Instituta za istraživanje i razvoj obrambenih sustava Ministarstva obrane Republike Hrvatske.

UVOD

Općenito se može reći da je u percepciji sigurnosti „rat kakav poznajemo iz prošlosti“ (Tatalović, 2008.: 15) ustupio mjesto novim sigurnosnim izazovima. Naime, u prošlosti je većina ratova vođena među državama ili unutar njih, ali nakon 11. rujna 2001. godine nastupilo je sasvim novo viđenje sukoba i ratovanja. Započeo je globalni rat protiv djelomično nevidljivog neprijatelja - *međunarodnog terorizma* (Ogorec, 2009.: 339-351). Nedvojbena je istina da su teroristički napadi širom svijeta pokazali brojne nedostatke, kako ustroja tako i preventivnog djelovanja nacionalnih sigurnosnih sustava, ali i globalnog sustava sigurnosti u okvirima UN-a. Oružani sukob u Južnoj Osetiji između oružanih snaga Ruske Federacije i oružanih snaga Gruzije, kao i stanje u Afganistanu, potvrđuju činjenicu da sigurnosni sustav, mehanizmi i instrumenti međunarodne zajednice ne daju zadovoljavajuće rezultate u jačanju međunarodne sigurnosti i osiguranju mira (Ogorec, 2008.).

Jesu li parcijalni nacionalni interesi (Ibler V., 1994.) postali jači od očuvanja zajedničkih vrijednosti, i je li se za njihovo ostvarenje „može žrtvovati“ i ono najvažnije zajedničko dobro – mir? Dobro je ponovno postaviti pitanje rata kao globalne pojave i učinkovitosti međunarodnih mehanizama za njegovo sprječavanje. Jednako je važno uočiti razliku – rat se danas javlja u svom konvencionalnom i/ili nekonvencionalnom obliku, gdje je ponovno postala dominantna uloga države i njezinih nacionalnih mehanizama za ostvarenje sigurnosti. Je li potrebno dopuniti ili izmijeniti vlastite strateške dokumente?

RAT KAO GLOBALNA POJAVA I NJEGOVO SPRJEČAVANJE

Rat se pojednostavljeno može definirati kao oružani sukob velikih razmjera između dviju ili više država, dvaju naroda ili dviju ljudskih skupina. Jer kako kaže Walter Millis¹: „*Rat zaista stavlja na kušnju svaku ustanovu ljudskog društva, pravičnost i opravdanost njegove privrede, vrijednost njegovog političkog uređenja, snagu njegove proizvodnje, temelje, mudrost i ciljeve njegove vanjske politike. Nema nijednog oblika života na koji imperativi rata ne utječu ili ga ne mijenjaju, a možda čak i ne preuređuju iz temelja.*“ (Trnski, 2008.: 9). To je oružani sukob koji je izveden uporabom oružja odnosno ukupnim vojnim potencijalima kojima raspolaže neka država ili skupina država odnosno političke elite ili skupine koje se nalaze na vlasti (*“Rat nije ništa drugo do politika produžena drugim sredstvima”*²), a razorna moć tih potencijala bila je postala toliko velika da je međunarodna zajednica u središte pozornosti stavila pitanje sprječavanja globalnog rata i uloge pojedine države u tom procesu (Gardels, 1997.). Novi izazovi i prijetnje nekonvencionalne i netradicionalne prirode u prvi su plan stavile problem „nevojnog ugrožavanja sigurnosti“ (Tatalović, 2008.: 22), odnosno sukoba i/ili rata koji se ne odvija po međunarodnim

¹ Walter Millis (1899. – 1968.), američki vojni povjesničar i pisac.

² Karl Phillip Gottlieb von Clausewitz (1780. – 1831), pruski general, vojni pisac i teoretičar.

konvencijama i pravilima pa se kao takav može smatrati „iregularnim“³ (F. A. von der Heydte, 1986.) odnosno neuobičajenim, nepravilnim ili neregularnim. Mnoge su države prosudile da je klasičan konvencionalni napad na državni teritorij malo vjerojatan, a veliku vjerojatnost dobili su nevojni oblici ugrožavanja sigurnosti koji proizlaze iz nekonvencionalnog oblika prijetnji (Ogorec, 2009.: 343). Činjenica je da su najveće svjetske vojne sile uporabile svoje vojne potencijale u globalnom nekonvencionalnom ratu protiv terorizma, a tome svoj doprinos daju i Oružane snage Republike Hrvatske (OSRH).

Sve su te države prilagodile, ali i dalje neprestano nadopunjuju, svoje strateške sigurnosne i obrambene dokumente novim elementima za takvu borbu (npr. Hrvatska je to učinila kroz *Dugoročni plan razvoja Oružanih snaga Republike Hrvatske 2006. - 2015.*, Narodne novine br. 08/2006). Današnji nekonvencionalni rat (*Unconventional Warfare*) postao je globalna pojava u međunarodnoj areni i nacionalne države, iako vođene svojim ponekad uskim nacionalnim interesima, dale su značajan doprinos sprječavanju globalnog rata izmijenjenih obilježja na koja javnost nije bila naviknuta. Nažalost, dvije su države odlučile spor riješiti uporabom oružane sile i konvencionalnim ratom, što pokazuje da su preventivni mehanizmi i instrumenti, kako UN-a tako i OEES-a, u potpunosti zatajili. Iako se međudržavnom konvencionalnom ratu pridavala mala vjerojatnost, on se ipak dogodio. Vijeće sigurnosti, NATO i EU nisu uspjeli zaustaviti rat u Gruziji u kojem je prema UNHCR-u ubijeno više od 2000 civila.

Ne samo na ovom primjeru, već i u drugim primjerima, ponovno se uočava dominantna uloga države i njezinih interesa naspram međunarodne zajednice i njezinih institucija. U tome svemu potrebno je sagledati percepciju građana Republike Hrvatske prema vlastitoj državi, međunarodnim institucijama i novim (starim) oblicima prijetnji.

Uloga države

Država dominira u međunarodnim odnosima, a time i globalnom politikom, posljednjih 360 godina. Nastanak suvremene države i prve moderne europske zajednice (Grizold, Kopač, 2007.: 12) veže se uz Westfalski mir 1648. godine (Degan, 2002.: 126), a temelji se na pravu da države samostalno odlučuju o vlastitoj sudbini. Do

³ Pojam asimetričnog ratovanja povezan je s nekonvencionalnim ili neregularnim oblicima vođenja oružane borbe, što znači da se takvi napadi protive odredbama međunarodnog prava i konvencijama koje reguliraju vođenje oružanog sukoba. Na takve je napade, koji se sastoje od ubojstava, otmica, masovnog ranjavanja, bezosjećajnosti prema žrtvi i posljedicama napada, te korištenja kemijskog i/ili biološkog oružja, i sl. vrlo teško pronaći proporcionalan odgovor. Cilj je asimetričnog rata i nevojnog ugrožavanja sigurnosti promijeniti percepciju, kako samih pripadnika protivničke strane, tako i same javnosti na nemogućnost nametanja rješenja vojnim putem te na nepostojanje političke alternative za rješenje takvog sukoba. Želi se iskoristiti činjenica da je javnost u zapadnim demokracijama osjetljiva na gubitke vlastitih vojnika i građana, ali isto tako i sa stalno rastućom cijenom koju takav sukob izaziva. Takvi trendovi mogu dovesti do pada potpore javnosti te do donošenja dugoročne odluke o povlačenju njezinih snaga iz sukoba.

sklapanja Westfalskog mira najvažnija je institucija bila Katolička crkva (Vatikan), a odlučujuća je bila uloga pape koji je imao moć svjetovne i vjerske vlasti. *Novi sustav* donio je promjene i to: *koncept legitimiteta* tj. prava svake države na postojanje i organiziranje vlasti na svom teritoriju, zatim *koncept suvereniteta* koji govori da ne postoji viši autoritet od onoga koji ima država, te *koncept obveza* koji govori da se država mora ponašati u skladu s dogovorenim načelima u međunarodnim odnosima.

Suvremena država kao politička zajednica onih koji vladaju i onih kojima se vlada (u užem smislu aparat sile koji načelno jamči sigurnost svim članovima zajednice) razvijala se kroz tri procesa: prvi, kako osigurati mir i spriječiti globalni rat; drugi, kako osigurati slobodu pojedinca i treći, kako ostvariti socijalnu pravednost. Rješenja su pronađena na sljedeći način: kako uspostaviti mir u vrijeme religijskih ratova pronađeno je u pojmu suvereniteta, rješenje kako ograničiti suverenitet vlasti da bi se očuvala sloboda pojedinca pronađeno je u usvajanju određenih pravila (normi) koje reguliraju odnos države prema pojedincu, te se uvodi koncept ustavne ili pravne države⁴ koja štiti slobodu pojedinca nasuprot svemoći države, i na kraju rješenje kako pravedno raspodijeliti državno bogatstvo pronađeno je u pojmu socijalna država i ostvarenju društvene pravednosti. Ni danas svi spomenuti procesi nisu okončani, pa tako ni prvi – kako osigurati mir i spriječiti rat, prije svega na lokalnoj razini!

U međunarodnim odnosima država se razumije i kao geografski omeđeni entitet kojim upravlja središnja vlast. Ona ima sposobnost donositi zakone i odluke te snagu da ih primjenjuje unutar svojih granica. Država je entitet priznat međunarodnim pravom⁵. Suvremene se države danas izgrađuju na konceptu liberalno-demokratske doktrine. Pojednostavljeno, današnji koncept države podrazumijeva liberalni model, a to znači da se država, što je manje moguće, miješa u društveni život, društvene se promjene izvode zakonodavnim putem, donošenje zakona monopol je parlamenta (zakonodavne vlasti), a izvršna vlast izvodi promjene primjenjujući usvojena pravila. Zakonodavstvo utvrđuje pravila i to isključivo unaprijed, pravosuđe je „glasnogovornik zakona“, društvo se demilitarizira i osnažena je uloga civilnog društva (nevladinih udruga, medija i sl.). Zato su subjekti međunarodnih odnosa danas: države, vladine i nevladine organizacije, politički pokreti, kompanije, crkve i religijski pokreti, profesionalne organizacije, grupe ljudi i pojedinci koji kao samostalni entiteti u međunarodnoj areni nastoje širiti i ostvariti svoje interese na različite načine.

Ali, bez obzira na navedeno, politička država je i dalje „ostala“ temeljni čimbenik međunarodnih odnosa iako se njezina uloga želi umanjiti. Ona je sposobna nadzirati i usmjeravati društvena kretanja, sposobna je oblikovati vlastitu sigurnost i sigurnost

⁴ Model pravne države govori da građanin može biti kažnjen samo zbog kršenja zakona, jednakost svih osoba pred zakonom je zajamčena, a ustav je rezultat sloboda i prava koja prirodno pripadaju svim građanima. Ključno je pitanje: prihvaćaju li se ta pravila *samovoljno* (demokracija) ili *pod prisilom* (diktatura)?

⁵ Nacija, za razliku od države, raspolaže teritorijem, zasebnom kulturom i autonomnim gospodarskim životom. To je stabilna i posebna zajednica koja se određuje kao politički suveren narod, a nacionalna država je država čiji se stanovnici osjećaju nacijom. Potrebno je naglasiti da definiranje pojmova država i nacija ovisi o političkoj doktrini.

svojih građana, a države (pojedinačno ili skupno) oblikuju međunarodnu sigurnost. Države su preuzele znatan dio odgovornosti za mir i stabilnost u svijetu, posebno za sprječavanje rata. Nakon strahota Prvog i Drugog svjetskog rata, velike i moćne sile, ali i manje države, bile su sigurne da će glavni zajednički interes (tzv. zajedničko dobro) biti mir i njegovo očuvanje. U zajedničkom traženju mira i njegovom održavanju međunarodna se zajednica najprije organizirala putem Lige naroda, a poslije putem Organizacije ujedinjenih naroda, sve do regionalnih organizacija kao što je Organizacija europske sigurnosti i suradnje. Međunarodna zajednica stvorila je *sigurnosne mehanizme i instrumente* kako bi spriječila rat. U tom pogledu pojam *zajednica* zadržao je određenje koje mu se pridavalo još u antici. Aristotel je tvrdio da svaka zajednica postoji za neko dobro i da je zajednica uvjet ljudskog postojanja. Zajednica je temeljni okvir života ljudi i poprište političkih procesa, zajednica se uspostavlja na različitim razinama npr. državna, nacionalna, kulturna, gospodarska i sl., i što je najvažnije zajednica prihvaća *zajedničko dobro* i pretpostavlja ga parcijalnim interesima. A najveće zajedničko dobro na razini međunarodne zajednice – za koje se trebaju pretpostavljati parcijalni pojedinačni interesi – jest svakako mir. Međunarodna zajednica čini sredinu svih onih procesa koje nazivamo međunarodni odnosi i u toj sredini vrijede pravila međunarodnog javnog prava. Međutim, svi interesi ne moraju i nisu uvijek zajedničko dobro.

Kojim je to sigurnosnim sustavima međunarodna zajednica osiguravala kroz povijest ono najvažnije zajedničko dobro – mir, a nastojala spriječiti rat, i koje je to sigurnosne mehanizme i instrumente razvila prikazano je kroz kratki pregled, kako slijedi u Tablici 1.

Dakle, međunarodna je zajednica, u cilju očuvanja najvažnijeg zajedničkog dobra (mira) i sprječavanja rata, izgradila međunarodni sigurnosni sustav, te uspostavila *sigurnosne mehanizme* kao pojavne oblike djelovanja sigurnosnog sustava, kao što su: mirno rješavanje sporova, djelovanje u slučaju agresije i uporaba mirovnih snaga te, *sigurnosne instrumente* kao pojedinačne oblike djelovanja sigurnosnog mehanizma, a to su: ugovori, arbitraže i sl., nadnacionalne vojne snage, mirovne operacije i misije.

Neki primjeri sigurnosnih mehanizama i instrumenata Organizacije ujedinjenih naroda prikazani su u Tablici 2.

Tablica 1. Razvoj međunarodnog sigurnosnog sustava

1. Sustav ravnoteže moći	<ul style="list-style-type: none">– Uspostavljen Westfalskim (1648.) i Utrehtskim (1713.) mirovnim kongresom– rat – legitimno sredstvo za ostvarenje interesa– <i>pozitivno</i>: sprječavao sukobe na globalnoj razini– <i>negativno</i>: nije mogao osigurati trajnu stabilnost i sigurnost na međunarodnoj razini– raspao se nakon Prvoga svjetskog rata
2. Sustav kolektivne sigurnosti (u sklopu Lige naroda)	<ul style="list-style-type: none">– američki koncept (predsjednik W. Wilson, preuzet od Velike Britanije 1915. godine)– Liga naroda – osnovana Versajskim mirovnim ugovorom travnja 1919. godine– Tri bitne odrednice:<ul style="list-style-type: none">a) demokracijab) kolektivna sigurnostc) samoodređenje naroda– rat nije legitimno sredstvo rješavanja sporova– članice Lige naroda obvezale su se na suzdržavanje od uporabe sile– Liga naroda pokazala je svoju nemoć u osiguravanju kolektivne sigurnosti - Drugi svjetski rat– Liga naroda raspuštena je 1946. godine <p><i>DOPRINOS</i>: institucionalizacija (po prvi put) sigurnosnih mehanizama</p>
3. Sustav kolektivne sigurnosti (u sklopu OUN-a)	<ul style="list-style-type: none">– nakon Drugoga svjetskog rata– OUN – prva međunarodna organizacija globalnih razmjera– zadaća: osigurati međunarodnu sigurnost– rat – zabranjuje se kao sredstvo intervencije u međunarodnim odnosima <p><i>DOPRINOS</i>:</p> <ul style="list-style-type: none">– razvoj niza sigurnosnih mehanizama i instrumenata za sprječavanje sukoba– sanacija nastalih sukoba i posljedica između subjekata međunarodnih odnosa

-
4. Sustav kolektivne obrane	– posljedica je nedovoljne djelotvornosti sustava kolektivne sigurnosti OUN-a– nastaje niz međunarodnih organizacija na regionalnoj razini (npr. OESS)

Dva načela:

- a) pružanje obrambeno-vojne pomoći u sklopu saveza
 - i) odvratanje od agresije na neku od članica saveza
 - ii) u slučaju agresije usklađivanje zajedničke obrane
 - b) sigurnosni mehanizmi za mirno rješavanje sporova
-

Tablica 2. Sigurnosni mehanizmi i instrumenti

Sredstva mirnog rješavanja sporova (VI. poglavlje, čl. 33-38)	<ul style="list-style-type: none">– pregovorima, anketama, posredovanjem, mirenjem, arbitražom, sudskim rješenjem– obraćanjem regionalnim ustanovama, regionalnim ugovorima, povjerenstvima...
Akcije u slučaju ugrožavanja mira, kršenja mira i agresivnih postupaka (VII. poglavlje, čl. 39-51)	<ul style="list-style-type: none">– mjere koje ne uključuju primjenu oružane sile: potpun ili djelomičan prekid gospodarskih odnosa, prekid diplomatskih odnosa, prekid željezničkog, zračnog, pomorskog, poštanskog, telegrafskog, radijskog, telekomunikacijskog i drugih oblika prometa– mjere koje uključuju primjenu oružane sile: Vijeće sigurnosti smije zračnim, pomorskim ili kopnenim snagama izvesti akciju koja može uključivati demonstraciju sile, blokade i druge operacije
Mirovne operacije OUN-a (VI. poglavlje, čl. 33-38)	<ul style="list-style-type: none">– izvode se po okriljem OUN-a, vodi ih glavni tajnik koji je odgovoran Vijeću sigurnosti– troškove operacije podmiruju članice OUN-a– mirovne snage djeluju kao instrument mira, ne kao instrument interesa pojedinačne države– za djelovanje snaga na spornim područjima potrebna je suglasnost svih sukobljenih strana od kojih se očekuje konstruktivna suradnja– mirovne snage su nepristrane prema svim stranama upletenima u sukob– OUN nema vlastitih oružanih snaga, pa su mirovne snage sastavljene od kontingenata država članica OUN-a– mirovne snage nisu predviđene kao instrument prinude te stoga njihovi pripadnici mogu primijeniti silu samo u slučaju samoobrane

Alternativni oblici rješavanja sukoba jesu:

- **VIII. poglavlje Povelje OUN:** omogućava regionalnim organizacijama ili ustanovama djelovanje radi mirnog rješavanja sporova i provedbu prinudnih akcija po ovlaštenju Vijeća sigurnosti OUN-a

Neki primjeri sigurnosnih mehanizama i instrumenata Organizacije za europsku sigurnost i suradnju su sljedeći:

- postupci OESS-a za mirno rješavanje sporova (u okviru Povelje UN-a)
- mirovne operacije (*Peacekeeping*)
- mehanizmi za savjetovanje i suradnju u odnosu na neuobičajene vojne aktivnosti (tzv. Bečki mehanizam)
- mehanizmi za razmjenu mišljenja i suradnju u žurnim slučajevima (tzv. Berlinski mehanizam)
- humanitarni mehanizmi

U Tablici 3. prikazani su sigurnosni sustavi i odnos međunarodne zajednice prema ratu, kao i sigurnosni mehanizmi kojima se nastojalo zaštititi najvažnije zajedničko dobro (mir).

Tablica 3. Sigurnosni sustav i mehanizam te odnos prema ratu

RAZDOBLJE	SIGURNOSNI SUSTAV	RAT	SIGURNOSNI MEHANIZAM
Stari i srednji vijek	Nema sustava	temeljno sredstvo rješavanja sukoba	ugovori o prijateljstvu i vojnoj pomoći
I. svjetski rat	Sustav ravnoteže moći	legitimno sredstvo za ostvarenje vlastitih interesa	različite sigurnosne organizacije (Sveta alijansa, Koncept velikih sila...)
Razdoblje između dva svjetska rata	Sustav kolektivne sigurnosti	nije legitimno sredstvo rješavanja sporova	unutar Lige naroda
Razdoblje nakon II. svjetskog rata	Sustav kolektivne sigurnosti	zabranjuje se kao sredstvo intervencije u međunarodnim odnosima ^a	unutar OUN-a
Razdoblje nakon II. svjetskog rata	Sustav kolektivne obrane	zabranjuje se kao sredstvo intervencije u međunarodnim odnosima	vojno-politički i obrambeni savezi regionalne sigurnosne organizacije

^a Povelja Ujedinjenih naroda (UN) zabranjuje rat kao sredstvo rješavanja međunarodnih sporova, međutim ona dopušta pravo na samoobranu u slučaju oružanog napada protiv neke od članica UN-a.

NOVI PRISTUP

Početak 1980-ih godina dominirala su dva pristupa koji polaze od pojmova *sile i mira*⁶, no može se isto tako reći da spomenuti pristupi nisu najprimjereniji za shvaćanje pojma sigurnosti u suvremenim uvjetima (Tatalović, Bilandžić, 2005.: 6). Oni koji polaze od pojma sile pripadaju tzv. *realističkoj školi* međunarodnih odnosa i ističu da je sila glavni motiv ponašanja u međunarodnim odnosima. Razvili su teoriju hegemonističke stabilnosti po kojoj jedna sila jamči svijetu gospodarsku i međunarodnu sigurnost, a gospodarski čimbenik je temelj ove teorije i njemu se pridaje velika pozornost. Oni koji polaze od pojma mira pripadaju tzv. *idealističkoj školi* međunarodnih odnosa i nisu opozicija realistima, ne temelje svoje učenje na pobijanju realista, usmjereni su na rješavanje pojave rata i na pitanje - što donosi trajni mir?

Naime, glavno pitanje odnosa među državama jest pitanje ponašanja države u međunarodnoj areni. Karakteristično je to da su se ti odnosi često uređivali na temelju količine moći, tako su međunarodnom arenom dominirale velike i moćne sile. No, pojava i razvoj novih država u Europi ponovno su vratili tezu da su demokratske države više orijentirane miru od nedemokratskih. Nedemokratske države češće se koriste silom i nasiljem za ostvarivanje svojih interesa, a za suvremene demokratske države opći bi interes trebao biti mir, dok se rat smatra posebnim interesom manjih grupa.

Iako se odnosi u međunarodnoj zajednici temelje na jednakosti svih subjekata i obvezi djelovanja svih na izgradnju mira i stabilnosti, određeni sadržaji tih odnosa još se uvijek izgrađuju na temelju moći i sile. Još uvijek se ne može tvrditi da postoje čvrsti i pouzdani sigurnosni mehanizmi koji bi osigurali u svakom trenutku svakom članu međunarodne zajednice sigurnost i mir. Spomenuti primjeri Južne Osetije i Afganistana to nedvojbeno potvrđuju.

Međunarodna okolina

Međunarodna okolina je ona okolina ili sredina u kojoj države stupaju u odnose s drugim državama ili međunarodnim organizacijama, a međunarodna zajednica je oblikovala sigurnosne instrumente kojima omogućava državama da na miran način ostvaruju svoje interese u međusobnim odnosima, dok sigurnosni mehanizmi moraju u svakom trenutku svakom članu osigurati sigurnost i mir. Ponašanje država u međunarodnoj okolini, kako je već prije spomenuto, najčešće je odraz njihovih nacionalnih interesa (Grizold, Kopač, 2007.: 14-18). Te interese države nastoje ostvariti birajući same sredstva kojima će to postići prema opasnostima i izazovima s kojim

⁶ U 19. i 20. stoljeću razvile su se tri škole: realistička škola – koja zagovara politiku moći i sigurnosti. Polazi od tvrdnje da je svjetski sustav anarhičan i da se nacionalne države moraju same brinuti za vlastitu sigurnost (30-ih i 40-ih godine 20. stoljeća), idealistička škola – koja zagovara politiku međusobne ovisnosti (liberalizam) i marksistička škola – koja zagovara politiku nad-vlade i ovisnosti.

se suočavaju (ili će se suočiti). U različitim povijesnim trenucima nastajali su i različiti sigurnosni mehanizmi i instrumenti, no dilema je uvijek bila - razvijati instrumente prema realnom stanju ili temeljiti razvoj na poželjnom stanju tj. stanju koje tek treba doći i za čije bi postizanje ti instrumenti bili nužni. Glavni naponi demokratskih država uvijek su bili: zaustaviti međudržavne i unutardržavne sukobe, te omogućiti učinkovitu zaštitu ljudskih i manjinskih prava.

No, kako predvidjeti ponašanje država u međunarodnoj okolini? S određenom vjerojatnošću može se procijeniti ponašanje neke države u međunarodnoj okolini iako svaka država djeluje po vlastitim procjenama i utvrđenim načelima. Ali ako se država ponaša tako da remeti međunarodne odnose te je stalan izvor opasnosti po regionalnu i svjetsku sigurnost, vjerojatno će se brzo suočiti s određenim "organiziranim" odgovorom međunarodne zajednice.

Neotuđivo je pravo svake države na samoobranu, ali pojedine države poduzimaju i preventivne ratove (*Preemptive Warfare*) radi obrane i zaštite vlastitih interesa koji mogu i ne moraju biti i zaštita zajedničkog dobra. Akcije koje se poduzimaju mogu biti ofenzivnog i/ili defenzivnog karaktera, a racionalno objašnjenje odluke za preventivni rat povezano je najčešće s logikom da će cijena mira biti veća od cijene rata, te je stoga bolje ratovati sada nego poslije ili kroz sintagmu *prije nego što se prijatnja materijalizira (before that threat materializes)*.

Javna politika

Stratezi se bave ratom, pripremom za rat i vođenjem rata. U užem smislu, strategija je umijeće vojnog zapovijedanja, planiranja i upravljanja ratom (Trnski, 2008.: 10). Ali, kako su i društvo i rat postali složene pojave, a rat sastavni dio društvenog i javnog života, to je od stratega zahtijevalo sve veću pozornost na nevojne čimbenika: političke, tehničke, gospodarske, moralne i psihološke. Sve se te varijable danas isprepleću i potvrđuju tezu da je strategija u današnjem svijetu umijeće vladanja i korištenja svih resursa kojima jedan narod ili međusobno udružene nacije raspoložu. Udruživanjem svega toga, ratu se treba pristupiti samo onda kada postoje najveći izgledi za uspjeh ili je takvo stanje "kaosa" dobrodošla prilika za neke druge interese. Naime, u ratovima nakon «Pustinjske oluje» nema više *čuvenih vojnika* jer su oni prije svega bili tzv. *stratezi taktike* ili ponekad vrhunski taktičari. Oni su znali upravljati vojnim snagama u tijeku bitke, a *nova* se strategija sastoji od čitavog niza lukavstava, podvala, prevara, te korištenja brutalnih oblika sile za koje je u konvencionalnom načinu razvoja doktrine teško (ili gotovo nemoguće) pronaći proporcionalan odgovor.

Terorizmom su se koristili, kao jednim od najbrutalnijih i najstarijih oblika uporabe sile u sukobima niskog intenziteta, i vojskovođe poput Julija Cezara koji je s ciljem pokoravanja plemena uobičavao uzimati taoce. I Cezar je prilikom svog pohoda na Bliski istok uzimao taoce i otimao civile, mučio ih i sl. i s njim se veže primjena terorizma u vojne svrhe. Ali se ti ratovi ne nazivaju asimetričnim, jer je tada takva praksa bila „*normalna*„.

A budući da je rat danas postao briga cijelog naroda, jer su izazovi i prijetnje globalni, on je danas postao i dio javne politike (Tatalović, Grizold, Cvrtila, 2008.) Globalizacija i asimetričnost dovela je do toga da cijeli narod i svi stanovnici moraju shvatiti da je rat zaista postao i njihova briga, a ne samo briga vojnika ili sredstvo političara. Ključni rizik asimetričnosti je nemogućnost kontroliranja kriminalnih skupina koje žele iskoristiti priliku i pristupaju otmicama i držanju talaca. Količina nasilja koje koristi u ostvarenju ciljeva izbjegla je kontroli i prerasta u brutalni terorizam. Paradigma današnjice je ta što su najpoznatiji teroristi inteligentni i racionalni ljudi duboko odani svojoj ideji za koju se bore, te smatraju da je nasilje koje provode moralno opravdano. Za njih je uzimanje talaca, otmice, sabotaže, diverzije, prijevare, masovna ubojstva i sl., moralno opravdano.

Poželjno stanje za „vođe„ sukoba niskog intenziteta je determinirani kaos, ali je u takvom kaosu teško kontrolirati kriminalne skupine. Sukob se tada svodi na borbeni proces karakterističan u *gerilskom načinu ratovanja (Guerrilla Warfare)*. Suvremeni neregularni rat nije niti revolucionarni ustanak, niti konvencionalni rat, to nije rat od velike vjere u silu⁷, to je neuobičajeni oblik vođenja rata, to je nekonvencionalni rat jer se vodi izvan konvencija (zakona i pravila) i može se pojaviti i kao građanski rat (F. A. von der Heydte, 1986.).

Zašto se često protežiraju i prihvaćaju neregularni ratovi, naravno nikad javno!? Zato što u stanju neregularnog rata prema međunarodnom pravu buntovnici, koji žele biti priznati kao „pobunjenici“ ili „zaraćena strana“, odnosno dragovoljačke postrojbe koje žele biti tretirane kao zakoniti sudionici sukoba, to neće biti (*Irregular Military*). Država, protiv koje se vodi neregularni rat, nije obvezna poštivati gerilce kao legitimne sudionike sukoba u smislu međunarodnog prava. Oni su tada kriminalci uhvaćeni na djelu i ne potpadaju pod konvencije.

I nažalost, oni se danas tako i ponašaju, i postali su ratnici kriminalci. I nije im stran organizirani kriminal, šverc, zlouporaba droga, i sl., dapače u tom se prostoru dobro snalaze. Dovoljno je analitički obraditi neke od najopasnijih svjetskih destinacija da bi se to dokazalo, kako je prikazano u Tablici 4.

⁷ Bit ratnog stanja sastoji se od *velike vjere u silu* koja prijeti gotovo svim državnim institucijama i postaje osnovom svih odnosa između država koje međusobno vode rat. Nasilje se ne događa nužno kao nasilje *oružja*, rat se ne mora uvijek voditi u obliku *vojnog sukoba*. Za rat je samo bitno da nasilje zauzme mjesto miroljubivom sučeljavanju koje je osnova odnosa između država u miru. Jedan čin nasilja ili manji broj takvih djela ne tvori rat dok god se održavaju miroljubivi odnosi; s druge strane – a to je posebno važno za problem neregularnog rata – stanje rata postoji kada nasilje koje sukobljene države žele upotrijebiti na širokoj osnovi nije samo – ili nije uopće – vojno nasilje.

Tablica 4. Opasne svjetske destinacije (www.tportal.vijesti)

Država	Pokazatelji
AFGANISTAN	<ul style="list-style-type: none"> • sofisticirani teroristički akti usmjereni protiv stranaca, uključujući otmice • sveprisutna opasnost od mina i ostalih eksplozivnih naprava • nasilni prosvjedi i pobune protiv utjecaja Zapada • kriminalne radnje i nasilje koje proizlazi iz trgovine drogom
IRAK	<ul style="list-style-type: none"> • učestale otmice koje ponekad rezultiraju smrću talaca • svakodnevni samoubilački napadi auto-bombama i ostali teroristički akti usmjereni protiv stranaca • pucnjava između međunarodnih snaga i pobunjenika • nasumično sektaško nasilje
HAITI	<ul style="list-style-type: none"> • učestalo nasilje i otmice za otkupninu • mnoge haićanske gradove u cijelosti kontroliraju kriminalne skupine • ograničena ili nepostojeća opskrba vodom i strujom • napadi na vozila humanitarnih organizacija i diplomatskih misija
KONGO	<ul style="list-style-type: none"> • krađe automobile, ubojstva i otmice • osjetljiva politička situacija može se naglo pogoršati • pobunjeničke skupine još uvijek su aktivne u mnogim dijelovima zemlje
SOMALIJA	<ul style="list-style-type: none"> • kriminalne radnje naoružanih militanata, uključujući otmice i pljačke • učestale borbe među klanovima, napadi na humanitarne djelatnike i novinare • pljačke brodova koje izvode naoružani gusari u somalskim vodama • izravna prijetnja od terorističkih napada na strance
ČEČENIJA	<ul style="list-style-type: none"> • gerilski rat i bezakonje • uobičajene su otmice, osobito stranaca • teroristički napadi • bombardiranje hotela i vladinih zgrada
SUDAN	<ul style="list-style-type: none"> • smrtonosni napadi na djelatnike humanitarnih organizacija na jugu zemlje • terorističke prijetnje, uključujući samoubilačke napade • otmice • učestale su krađe, osobito u provinciji i noću
LIBERIJA	<ul style="list-style-type: none"> • oružane pljačke i nasilje su veoma česti osobito nad strancima • politički skupovi i prosvjedi mogu u trenutku izmaknuti kontroli • rasprostranjene su bolesti koje se prenose vodom, osobito malarija
OBALA BJELO-KOSTI	<ul style="list-style-type: none"> • prijetnja naglih preokreta u vladavini reda i zakona • nasilje, krađe automobile, ucjenjivanje • otrovni otpad
ZIMBABVE	<ul style="list-style-type: none"> • nasilje, osobito nad turistima, uključujući razbojstva i krađe automobila • nestašica goriva rezultira premalim brojem policijskih patrola, hitne pomoći i vatrogasaca, nasilni politički prosvjedi i zastrašivanje

Borba protiv ovakvih oblika napada, koji su sastavnica *asimetričnog ratovanja* (Eaton, 2002.: 51-82) predstavljaju velik izazov za sve sustave sigurnosti, a posebno za članice NATO-a i Europske unije. Globalno ugrožavanje sigurnosti nekonvencionalnim prijetnjama svaki dan uzima svoj danak u nevinim žrtvama i građanima. Premještanje ugrožavanja iz vojne sfere, koje je prije bilo usmjereno prema državi, na nevojno ugrožavanje, koje je usmjereno prema građanima, zahtijeva usvajanje suvremenog pristupa sigurnosti i ponovno proučavanje rata kao globalne i javne pojave (Matika, Ogorec, 2008.: 173-196).

STAVOVI HRVATSKE JAVNOSTI

Hrvatska javnost najistaknutijim potencijalnim prijetnjama nacionalnoj sigurnosti Republike Hrvatske doživljava *nevojne prijetnje* (Smerić, Mišetić, Miletić, 2009.: 371-385). U komparativnom kontekstu prijetnja izravnog oružanog napada druge države svrstana je u skupinu umjerenih prijetnji, i nije procijenjena kao zanemariva. Iako tradicionalnu vojnu prijetnju hrvatska javnost ne smatra najistaknutijom, uloga OSRH-a doživljava se i nadalje kao važna. Najviše su prihvaćene zadaće zaštite i obrane državnog teritorija (93,5%), pružanje pomoći u slučaju civilnih katastrofa i nesreća u zemlji (91,6%), te borbe protiv terorizma usmjerenog prema RH (90,3%), a najmanje su prihvaćene zadaće sudjelovanja u međunarodnim operacijama namećanja mira (odobrava 44,7% ispitanika), te zadaće zamjene civilnih i radnih u slučaju štrajka (26,5% ispitanika). Kad je riječ o novim misijama oružanih snaga u međunarodnom kontekstu, hrvatska javnost pruža potporu sudjelovanju u neborbenim operacijama – pružanje pomoći u slučaju civilnih katastrofa i nesreća u inozemstvu (85,8%), pružanje humanitarne pomoći i pomoći u razvoju u inozemstvu (82,2%), te međunarodne operacije održavanja mira (69,5%).

Integracije

Razmjerno je nizak stupanj povjerenja hrvatske javnosti u međunarodne organizacije kolektivne sigurnosti (Smerić, Mišetić, Miletić, 2009.: 371-385). Najveći stupanj povjerenja je u NATO (37,3%), zatim u EU (34%) i na kraju u UN (32,3%). Procjena stupnja informiranosti o NATO-u pokazala je da su u anketiranom razdoblju dvije trećine ispitanika (68,1%) bile donekle informirane, a više od petine ispitanika (22,9%) navelo je da uopće nisu bili informirani. U pogledu najpovoljnijeg aranžmana za nacionalnu sigurnost, ispitanici ne mogu procijeniti koji bi to bio (37%), ali punopravno članstvo u NATO-u najprihvaćenija je opcija od ponuđenih (34,5%). Regionalne saveze zastupa 15,25% ispitanika, a opciju neutralnosti kao jamstva nacionalnoj sigurnosti 12,1% ispitanika. Očekivanja od mogućih posljedica pridruživanja Republike Hrvatske NATO-u uglavnom su povoljna. U pogledu razine na kojoj treba donositi odluke vezane uz europsku obrambenu politiku, relativna većina od 38,5% ispitanika drži da bi odlučivanje trebalo ostati u nadležnosti nacionalne vlade, a 34,9% ne može iznijeti procjenu.

Sudjelovanje u međunarodnim vojnim misijama

Dobiveni rezultati (Matika, 2009.: 355-367) ukazuju da sudjelovanje OSRH-a u međunarodnim vojnim misijama uživa potporu relativne većine ispitanika kada je riječ o misijama pod zapovjedništvom UN-a (46,9%) i NATO-a (43,9%). Takvu potporu javnost ne bi iskazala misijama savezničkih koalicija izvan UN-a i/ili NATO-a (49,1%), a potporu bi im pružalo 26% ispitanika. Dosadašnje sudjelovanje u međunarodnim vojnim misijama uspješnim procjenjuje 52,4% ispitanika, a neuspješnim 6,9%. Kada je riječ o ukupnoj prihvaćenosti sudjelovanja OSRH-a u misijama u međunarodnom kontekstu, najviši stupanj potpore iskazuje se neborbenim misijama i operacijama pod zapovjedništvom UN-a i/ili NATO-a.

ZAKLJUČAK

Provedeno razmatranje pokazalo je da su potrebni preventivni sigurnosni mehanizmi, ali i preventivno djelovanje nacionalnih sigurnosnih sustava, da bi se očuvala najveća zajednička vrijednost – mir. Međunarodna zajednica stvorila je sigurnosne mehanizme i instrumente kako bi se spriječio rat, ali pokazalo se da oni sami nisu dovoljni da bi se spriječio lokalni rat. Logika koja govori *da će cijena rata biti veća od cijene mira, te je stoga bolje ratovati sada nego poslije ili prije nego što se prijetnja materijalizira*, te da se zato poduzmu zajedničke akcije ofenzivnog i/ili defanzivnog karaktera odnosno *preventivni rat (Preemptive Warfare)*, nije se pokazala dobrom i nije donijela ono najvažnije – mir.

Danas je rat postao briga cijelog naroda jer su izazovi i prijetnje globalni, i zato je on postao i sastavni dio javne politike. On nije samo briga vojnika i političara, već i stanovnika svake države pojedinačno i svih nas zajedno u zajednici slobodnih naroda.

Ovaj je rad pokazao da hrvatska javnost percipira *nevojne prijetnje (Non-Military Threats)* najizrazitijim, ali isto tako i nadalje doživljava ulogu Oružanih snaga Republike Hrvatske važnu u suprotstavljanju tradicionalnim vojnim prijetnjama. Hrvatska javnost pruža potporu sudjelovanja u neborbenim operacijama i pružanju humanitarne pomoći, a sudjelovanje u međunarodnim vojnim misijama i operacijama pod zapovjedništvom UN-a i NATO-a uživa potporu većine ispitanika. Sve to govori da hrvatska javnost razumije i prati događaje, i želi biti sudionik u odlučivanju o važnim pitanjima iz područja nacionalne obrane i međunarodne sigurnosti.

LITERATURA

- Bowman, David (2005.) "Preemptive warfare – a viable strategic option", Carlisle Barracks, Pennsylvania: U.S. Army War College (<http://handle.dtic.mil/100.2/ada433352>), učitano 1. rujna 2009..
- Braun, Herbert (2003.) "The non-military threat spectrum". U: *SIPRI Yearbook 2003: Armaments, Disarmament and International Security*. Oxford: Oxford University Press. Str. 33-43.
- Degan, V.Đ. (2002.) "Načelo suvremene jednakosti država u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti", *Politička misao* 39(2): 123-132.
- Eaton, J.G. (2002.) "The Beauty of Asymmetry: An Examination of Context and Practice of the Asymmetric and Unconventional Warfare from a Western/Centric Prospective" *Defense Studies* 2(1): 51-82.
- Gardels, Nathan (1997.) "Terror, Democracy, and Peace after the Cold War". U: Gardels, Nathan (ur.) *The Changing Global Order: World Leaders Reflect*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- Grizold, Anton – Kopač, Erik (2007.) „Suvremeni izazovi sigurnosti u globaliziranom svijetu“. U: Tatalović, Siniša (ur.) *Etničke manjine i sigurnost u procesima globalizacije*. Zagreb: Centar za sigurnosne studije Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu; Politička kultura. Str. 11-27.
- Ibler, Vladimir (1994.) "Kolektivna sigurnost" *Politička misao* 31 (1): 26-43.
- Matika, Dario (2006.) "U susret euro-atlantskim sigurnosnim integracijama" *Defendologija* 9(1-4): 11-20.
- Matika, Dario (2009.) "Sudjelovanje OS RH u međunarodnim vojnim misijama – stajališta hrvatske javnosti i časnika OS RH" *Društvena istraživanja* 18(3): 355-368.
- Matika, Dario - Ogorec, Marinko (2008.) "Pristupanje Republike Hrvatske NATO-u u percepciji nevladinih udruga" *Društvena istraživanja* 17(1-2): 173-196.
- Murswiek, Dietrich (2003.) "The American Strategy of Preemptive War and International Law", Albert Ludwigs Universität Freiburg – Institute of Public Law (http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=397601), učitano 15. kolovoza 2009.
- Ogorec, Marinko (2009) "Novi oblici ugroza i nacionalna sigurnost u percepciji hrvatskih građana" *Društvena istraživanja* 18 (3): 339-351.
- Ogorec, Marinko (2008.) "Novi geostrateški i politički odnosi na području nekadašnjeg SSSR-a" *Le monde diplomatique* (hrvatsko izdanje) V(11).
- Tatalović, Siniša (2008.) „Sigurnost na početku 21. stoljeća, zaštita kritične infrastrukture i energetska sigurnost“. U: Tatalović, Siniša (ur.): *Energetska sigurnost i kritična infrastruktura*. Zagreb: Centar za sigurnosne studije Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu; Politička kultura. Str. 15-26.
- Tatalović, Siniša - Bilandžić, Mirko (2005.) *Osnove nacionalne sigurnosti*. Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske.
- Tatalović, Siniša - Grizold, Anton - Cvrtila, Vlatko (2008.) *Suvremene sigurnosne politike*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga. Str. 42-49.

- Trnski, Boris (2008.) *Klasici teorije o ratu od XV. do XIX. stoljeća – od Machiavellija do Picqa*. Zagreb: Hrvatsko vojno učilište Petar Zrinski.
- Smerić, Tomislav - Mišetić, Anka - Miletić, Geran-Marko (2009.) "Stajališta hrvatske javnosti i časnika Oružanih snaga Republike Hrvatske spram pristupanja Republike Hrvatske NATO-u" *Društvena istraživanja* 18(3): 371-390.
- Von der Heydte, Friedrich August Freiherr (1986.) *Modern Irregular Warfare in Defense Policy and as a Military Phenomenon*. New York: New Benjamin Franklin House.
- Welsh, S.C., (2003.) "Preemptive War and International Law", Center for Defence information (<http://www.cdi.org/news/law/preemptive-war.cfm>), učitano 11. siječnja 2009.

NON-MILITARY SECURITY THREATS AND CONTEMPORARY WARFARE

Dario Matika

Summary

Non-military security threats, which appear with increased intensity in the time of crisis, have become a threatening factor for the very core of international security. Have threats such as natural disasters, global warming, terrorism, organized crime, corruption, proliferation of arms, fundamentalism, human trafficking, drug trade, disruption in the provision of electronic banking and money transfer, forgeries, fraud and similar criminal activities, become a decisive factor for global (in)security? Contemporary unconventional and non-traditional threats have a considerable impact on the conduct of contemporary warfare, which increasingly assumes an asymmetric shape, i.e. state (Asymmetric Warfare), making it impossible to take a proportional response (how does one define and carry out retaliation or deterrence in the case of terrorism, human trafficking, etc.?). The new circumstances call for new doctrines, which are not created by professionals or defense and security experts in the closed circles of their cabinets and administrative offices, but are formed in cooperation with the public as a component of public policies. It should not be forgotten that classic, conventional threats have not disappeared and that we live in a century in which conventional and unconventional conflicts complement each other. It is therefore necessary to strengthen security mechanisms and instruments of the international community. This paper analyzes warfare as a global phenomenon and the mechanisms for its prevention, as well as the role of national states concerning security mechanisms and instruments of the international community. Some features of the new approach are presented which, in the author's opinion, must be based on knowledge about the international environment and on public policies. The final sections of the paper present the attitudes of the Croatian public regarding the most prominent threats to national security, integration and participation of the Armed Forces of the Republic of Croatia in international military missions and operations.

Keywords: Non-military security threats, unconventional threats, contemporary warfare, security mechanisms and instruments, international environment, public policies